

ISSN 2146-0760

ARULIS

Arkeoloji • Tarih • Nümismatik • Epigrafi • Etnografya

Yıl:2018 Sayı:5

V

BİR GRUP ŞAHİDEDEN HAREKETLE YENİÇERİ REMİZLERİ HAKKINDA BİR KAÇ SÖZ

Murat UĞURLUER*

Osmanlı İmparatorluğu tarihinin dikkat çekici konu başlıklarından birini oluşturan Yeniçerilerle ilgili gizemlerin belki de en büyüklerinden biri, Yeniçeri bölük ve cemaatlerine ait remizlerdir. Remizler, Yeniçerilerle bağlantılı mimari yapılarda, şahidelerde, sofa tezkirelerinde, yazma eserlerde, nişan tahtalarında, Yeniçerilere ait silahlar, bakır kullanım eşyaları, yüzük ve mühürler başta olmak üzere çok çeşitli kültür varlıkları üzerinde karşımıza çıkabilmekle beraber bu konuyu ele alan çalışmalar daha çok Yeniçeri şahideleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ne yazık ki bugüne kadar söz konusu remizlerin eksiksiz bir listesini yapabilmek mümkün olamamıştır.

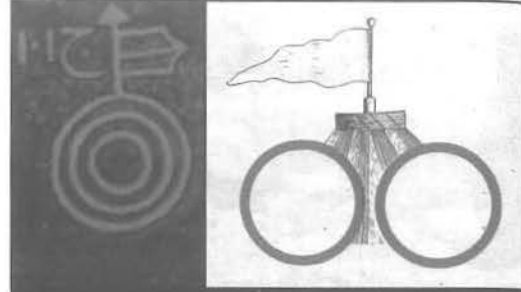
Kont Marsigli'nin 1732 yılında, yani Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırılmasına yaklaşık daha bir asır varken yayınlanan "L'Etat Militaire de L'Empire Ottoman" adlı eseri, Yeniçeri remizlerini tablo halinde ortaya koyan ilk eser olma özelliğini taşımaktadır. Keza remizlerin çizimlerine

yer vermemekle birlikte, yine Yeniçeri Ocağı'nın varlığını koruduğu dönemde kaleme alınan, bölük ve cemaatlerin remizlerini kısa ifadelerle tarif eden yazma mecmualar da önemli bilgilere ulaşmamızı sağlamaktadır. Ancak hem Kont Marsigli'nin kitabında, hem söz konusu yazma mecmualarda, hem de bu kaynaklardan istifade ederek yakın zamana kadar yayınlanmış Yeniçeri remizleri ile ilgili tablo ve bilgilere yer veren bir çok kitapta önemli eksikler, tutarsızlıklar ve hatalar bulunmaktadır. Özellikle Kont Marsigli'nin 1732 tarihli kitabındaki remiz tabloları, bugün dahi Yeniçerileri çeşitli yönleriyle ele alan kitaplarda aynen ya da küçük değişikliklerle, herhangi bir araştırmaya ya da sorgulamaya gerek görülmeden kullanılmakta, dolayısıyla Marsigli'nin hatalarının tekrarına devam edilmektedir.

Kont Marsigli'nin, kitabındaki çizimlere esas olan ve remizlerin suluboya çizimlerini içeren bir mecmuaya sahip olduğuna

biliyoruz(1). Kanımızca, Kont Marsigli benzerleri çeşitli kütüphanelerimizde bulunan ve Yeniçeri remizlerini tek tek yazıyla tarif eden yazma mecmualardan birini elde etmiş ve bu yazma mecmuadaki Yeniçeri remizlerinin yazılı tariflerinden hareketle kitabında kullanmak üzere bir sokak ressamına remizlerin çizimlerini yaptırmış, ancak bu arada hata ve karışıklıkların yanı sıra, mecmuadaki remiz tariflerinin bir bölümü ile çizim için tahayyül edilen şekilleri arasında önemli farkların ortaya çıkması da kaçınılmaz olmuştur. 101. Cemaat'in remizinden hareketle bu konuda güzel bir örnek verebiliriz:

Nuruosmaniye Kütüphanesi'ndeki Yeniçeri remizleri ile ilgili bilgi veren bir mecmuada 101. Cemaat'in remizi; "Üç dane kırmızı çember tepesinde bayraktır" şeklinde tarif edilmiştir. Keza, Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki benzer bir mecmuada da tam olarak aynı şey yazmaktadır. Marsigli'nin elindeki yazmada da benzer bir ifadenin bulunduğu kuşku yoktur. Ancak "üç tane kırmızı çember tepesinde bayrak" ifadesinde çemberlerin remizde nasıl yer aldığı konusunda ayrıntıya yer verilmemesi, Marsigli'nin kitabında kullanılmak üzere yapılan remiz çiziminin bambaşka bir biçimde hayal edilmesine ve neticede olarak da kitapta bu tamamen hayal ürünü şekliyle yer almasına neden olmuştur.(Resim 1) Marsigli'nin tablolarından istifade eden bir çok kitap yazarı da 101. Cemaat'in gerçek remizi şahideler, sofa tezkireleri, silahlar ve mühürler başta olmak üzere Yeniçerilere ait bir çok eser üzerinde görülebilmesine rağmen, herhangi bir araştırmaya gerek görmeden diğer bir çok yanlış ve hatalı remizle birlikte bu hayali remize de

Solda, 101. Cemaat'in gerçek remizi, sağda ise Marsigli'nin kitabından hareketle birçok yayında kullanılan hayali 101. Cemaat remizi

(Resim 1)

kitaplarındaki tablolarda yer vermeye devam etmişlerdir.

Yeniçeri bölük ve cemaatlerine ait remizler konusundaki bilgilerin yetersizliği bu konuda çalışma yapan araştırmacıları da zaman zaman hataya sevk etmiştir. Her bir Yeniçeri remizinin yalnızca tek bir bölük ya da cemaate ait olabileceği, dolayısıyla aynı ya da benzer bir remizin başka bir bölük ya da cemaat tarafından kullanılmayacağı gibi yanlış bilgiler(2) ya da "iki flandra", "üç selvi" gibi remizde kullanılan figürün kesin sayısını veren yanıltıcı ifadeler kaynaklarda yerini almıştır.

Bu konuda başvurulabilecek en doğru kaynak olan şahideler ve Yeniçerilere ait çeşitli eşyalar üzerinde yaptığımız kapsamlı incelemeler, Yeniçeri bölük ve cemaatlerine ait remizlerin tasvirinde ortaya konulmuş kesin kaidelerin olmadığını göstermektedir. En iyi bilinen örneklerden biri olan 31. Bölük'ün çıpa remizi bile farklı detaylarla tasvir edilebilmektedir. Yine iyi bilinen remiz örneklerinden 56. Bölük'ün kadirgasının yer aldığı şahidelere şöyle bir göz atmak bile bazıları birbirinden oldukça farklı tasvir edilmiş kadirga remizleriyle

(Resim 1)

karşılaşmamıza imkan tanımaktadır. Aynı bölük ya da cemaate ait remizlerin detaylarındaki farklılıkların remizi işleyen sanatkarın ve belki de şahide ya da çeşitli kullanım eşyaları üzerine remizi işletenlerin bilgi ve tercihlerinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu arada bazı Yeniçeri remizlerinin detaylarının zaman içinde farklılaştığı ya da remizin tamamen değiştirildiği gerçeğini de göz ardı etmemek gerekir.

Remizlerin tasvir sayılarının da istisnalar bulunmakla birlikte kesin kurallara bağlı olmadığı anlaşılmaktadır. Yine çok iyi bilinen remiz örneklerinden 25. Bölük'ün balığı şahideler ve çeşitli kullanım eşyaları üzerinde tek başına, çift olarak ya da üçlü olarak tasvir edilmiştir. Hermitage Müzesi'nde üzerinde beş balık yer alan 25. Bölük'e ait bir sancak bulunmaktadır. Hatta 25. Bölük'e mensup bir Yeniçeriye ait Hicri 1224 (Miladi 1809-1810) tarihli bir yatağanın çelik namlusu üzerinde iki, savatlı gümüş kabzası üzerinde ise 22 tane olmak üzere üzerinde toplam 24 adet balık remizi yer almaktadır. Dördüncü, altmış dördüncü ve yetmiş birinci cemaatlerin ortak remizi olan çomak ya da gürz figürü de şahideler ve çeşitli eserler üzerinde tek başına, ikili ya da üçlü gruplar halinde görülebilmektedir.

Benzer örnekleri farklı bölük ve cemaatlere ait remiz örnekleriyle çoğaltabilmek mümkün olmakla birlikte bu bahsi burada noktayı makalemizin konusunu oluşturan ve Yeniçeri remizlerinin her zaman kesin kaidelerle şekillendirilmediğinin en güzel ve somut kanıtlarından biri olan şahidelere konuyu getirmek yerinde olacaktır.

merhum ve mağfur
Muslu Beşe
ruhuna Fatiha
sene 1194
Remiz

(Resim 3)

Söz konusu şahideler Kocaeli'ne bağlı Değirmendere'de, 13. Bölük'e mensup Yeniçerilerin defnedildiği anlaşılan bir alanda yer almaktadır. 13. Bölük'ün iyi bilinen remizi, ağızları yukarı bakan iç içe iki hilal motifinden oluşmaktadır.

Çoban Muhammed'in oğlu
Ahmed Beşe'nin oğlu
merhum İsmail Beşe ruhuna
Fatiha sene 1192 Remiz ve üstünde Kef 13

(Resim 4)

Ancak Değirmendere şahideleri, Yeniçeri remizlerinin kesinleştirilmiş ve değiştirilemez kabul edilmiş kaidelere bağlı olmadan işlenebildiği ve detaylarda farklar taşıyabildiği yönündeki tespitimizi somut bir biçimde destekleyen çok sayıda örnek içermektedir. Mahdud bir alanda tamamı 13. Bölük mensuplarına ait olan şahideler üzerindeki remizlerin neredeyse her birinin bir diğerinden farklı şekilde tasvir edildiği görülmektedir.

Ele aldığımız şahideler arasında yer alan Ali Beşe'nin Hicri 1223 (Miladi 1808-

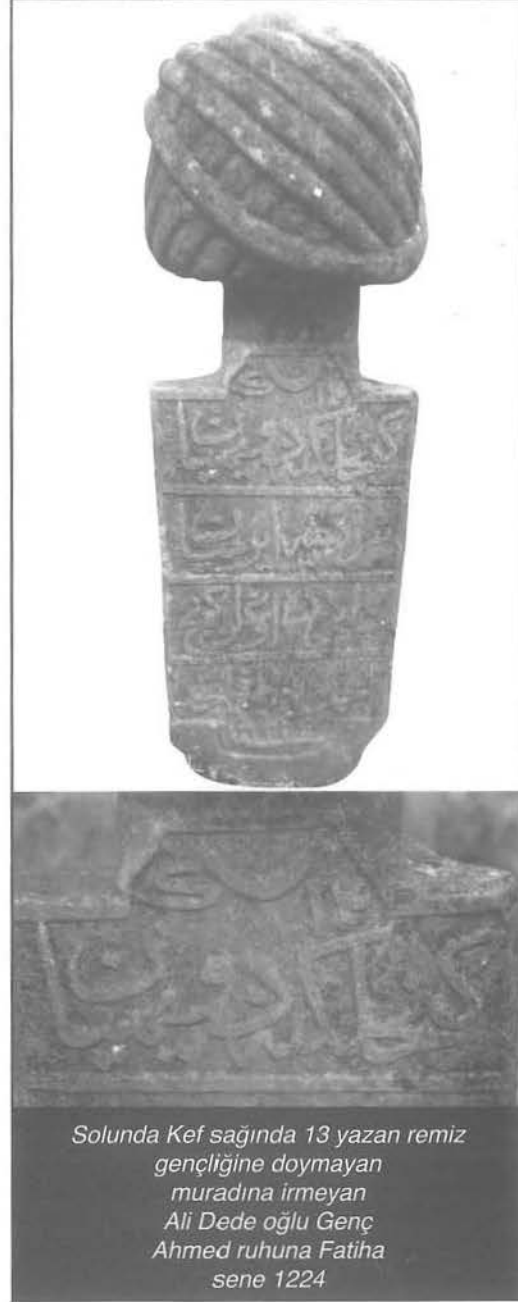

merhum ve mağfur
Molla Süleyman
ruhuna Fatiha
sene 1192
Remiz

(Resim 5)

1809) tarihli şahidesi 13. Bölük'e ait ağzları yukarı bakan iç içe çift hilalli remizin son derece güzel bir örneğini vermektedir. (Resim 2) Muslu Beşe'nin Hicri 1194 (Miladi 1780) tarihli şahidesi de remizin genel kullanımını gösteren daha eski bir örnek olmakla birlikte, şahide üzerinde "bölük" kelimesini ifade eden "kef" harfine ve bölük numarasına yer verilmeden sadece remiz kullanılmıştır. (Resim 3)

Molla Süleyman'ın ve İsmail Beşe'nin Hicri 1192 (Miladi 1778-1779) tarihli şahideleri, aynı zamanda alanda 13.

Solunda Kef sağında 13 yazan remiz
gençliğine doymayan
muradına ırmayan
Ali Dede oğlu Genç
Ahmed ruhuna Fatiha
sene 1224

(Resim 6)

Bölük'ün remizini taşıyan en eski tarihli şahideler olma özelliğini taşımaktadır. İsmail Beşe'nin şahidesi 13. Bölük'ün remizinin klasik bir örneğini içermekle birlikte remizin kullanım yeri açısından farklı bir örnektir.(3) (Resim 4)

*El-Baki
ah ile zâr kılarak tazeliğime doymadım
çün ecel peymanesi dolmuş nişanlımı
almadım hasreta fani cihanda tûl-i
ömr sürmedim takdir böyle imiş
ta ezelden bilmedim Müezzinoğlu
Salih'in oğlu merhum
Molla Mustafa ruhuna Fatiha
Sene 1228
Senenin solunda ve sağında tek hilalli
remiz, altında remiz, remizin altında Kef 13*

(Resim 7)

Molla Süleyman'ın şahidesinde ise genel uygulamaya aykırı olarak bu kez remizi oluşturan hilallerin ağızlarının sola bakacak şekilde taş üzerine işlendiğini görüyoruz.(4) (Resim 5)

Genç Ahmed'in Hicri 1224 (Miladi 1809-1810) tarihli şahidesinde, 13. Bölük'ün remizinin farklı bir kullanımına şahit oluyoruz. Şahide üzerine 13. Bölük'ün remizi olan ağızları yukarıya doğru bakan iç içe iki hilal yerine tek bir hilal işlenmiştir. Öyle ki 13. Bölük'e işaret eden, remizin solundaki "kef" ve sağındaki 13 sayısı olmasa, söz konusu remizin kolaylıkla başka bir bölük ya da cemaate ait olduğu düşünülebilirdi.(Resim 6)

Molla Mustafa'nın Hicri 1228 (Miladi 1813) tarihli şahidesi ise 13. Bölük'ün remizini oluşturan hilallerin çift ve ayrı ayrı olarak kullanımına bir arada yer veren önemli bir örnek olarak dikkat çekmektedir. Şahidede hem tarihin altına 13. Bölük'ün çift hilalli remizi ve remizin de altına "Kef 13" yazısı yerleştirilmiş, hem de tarihin solunda ve sağında ağızları yukarı bakan birer hilale yer verilmiştir. (Resim 7)

13. Bölük'ün remizini oluşturan hilallerin birbirinden ayrılarak tek tek kullanımının ilginç bir örneğini de Ömer Efendi'nin gurre-i muharrem 1227 (Miladi 16 Ocak 1812) tarihli şahidesi vermektedir. 13. Bölük'ün remizi olan iç içe iki hilal birbirinden ayrılarak şahidenin her bir omzunda bir tane olacak ve adeta ilk bakışta fark edilmeyecek bir biçimde yerleştirilmiştir. Remizin bu şekilde kullanımını dışında şahide üzerinde ya da kitabenin içeriğinde Ömer Efendi'nin 13. Bölük'e mensubiyetine işaret eden başka bir yazı bulunmamaktadır.(Resim 8)

Değirmendere’de, 13. Bölük’ün yoldaşlarının defnedildiği bu alanda son olarak ele alacağımız iki şahide daha bulunmaktadır ki bu şahideler 13. Bölük’ün remizinin daha farklı bir şeklini bize sunmaktadır. Veli Beşe’nin Hicri 1233 (Miladi 1817-1818) tarihli şahidesi, 13. Bölük’ün remizinin bu farklı halinin güzel bir örneğini temsil etmektedir. Remizin bu şeklinde ağızları yukarı bakan iç içe iki hilalin üzerinde üç damla motifi yer almaktadır. (Resim 9) Biraz daha erken bir tarih taşıyan Es-Seyyid Küçük Ali Pehlivan’ın Hicri 1229 (Miladi 1813-1814) tarihli şahidesi üzerine de yine benzer üç damlalı ve çift hilalli remiz işlenmiştir. (5) (Resim 10) İstanbul Eyüp’te tespit edilmiş benzer remize sahip bir şahide de 24 Şevval 1232 (6 Eylül 1817) tarihini taşımaktadır. (6) Mevcut örnekler bize Hicri 1220’li yılların sonlarında 13. Bölük’ün remizinde bir değişikliğe gidildiğini ve hilallerin üzerine damla motiflerinin eklendiğini düşündürmektedir.

(* Araştırmacı / Yazar

(1) H. Necdet İşi-Mehmet Kökrek, Yeniçeriler Remizleri ve Mezar Taşları, İstanbul, 2017, s.282.
 (2) Örneğin Mehmet Kökrek’in “Edirne’deki Yeniçeri Damgalı Şahideler” başlıklı makalesinde 31. Bölük’ün remizi olan çıpanın yanı sıra, tablolarında 8. ve 88. Cemaatlerin remizlerinin de çıpa olarak takdim edildiği belirtilerek, “Bu imkansızdır çünkü her yeniçeri bölüğünün ve cemaatinin damgası kendisine mahsustur ve diğerleri tarafından kullanılamaz. Ayrıca bugüne kadar şahideler üzerinde tespit edilen sekizinci ve seksen sekizinci cemaatlere mahsus damgaların çıpa ile uzaktan yakından hiç bir ilgisi yoktur.” Denilmekteyse de, (Bkz. Mehmet Kökrek, “Edirne’deki Yeniçeri Damgalı Şahideler,” Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi, Nisan 2015, s.28.) Yazar iki konuda da yanılmaktadır. 8. Cemaat’in remizinin ne olduğu henüz yayınlanmış somut bir örnekle teyit edilemeye de 88. Cemaat’in remizi, günümüze ulaşan Bursa’daki son derece önemli bir şahidenin, mühür baskılarının ve yüzük taşlarının açık bir şekilde bize gösterdiği üzere çıpadır. Yani hem makalede savunulduğunun

*Hüve'l-Baki (İki tarafında tek hilalli remiz)
 Açılmış güldüm soldum cihanda
 Karındaşım beni terk eyledi fenada
 Kuran okur bülbül idim her anda
 Görüşdüre bizi rûz-i cezada
 Adım kaldı şimden gerü dünyada
 veba ateşine yandı vücudum
 meskenim cennet olsun ukbada
 İmam Ömer Efendi zade merhum
 Ömer Efendi ruhuna Fatiha
 sene 1227 gurre-i m*

(Resim 8)

Her iki tarafında Kef 13 yazan remiz
merhum Ağa Muhammed'in
oğlu merhum ve
mağfur Veli Beşe
ruhuna fatiha
sene 1233

(Resim 9)

Remiz ve hemen altında Kef 13
bir gül gibi gonca iken açmadan soldum
bağ-ı cihanı terk eyledim cennet-i alâyı buldum
Dingiloğlu Paşa'nın oğlu
Merhum es-Seyyid Küçük Ali Behlivan
Ruhuna Fatiha
Sene 1229

(Resim 10)

aksine 88. Cemaatin remizi çıpadır hem de bölük
ve cemaatler birbirine benzer ya da aynı remizleri
kullanabilmektedirler. Makalenin başka yerlerinde
de aynı gerekçeden hareketle selvi ve nal gibi
remizlerden bahsedilerek bunların birden fazla bölük

veya cemaat tarafından kullanılmasının "imkansız"
olduğu belirtilmekteyse de yazarın bu görüşü gerçeği
yansıtmamaktadır. Mehmet Kökrek, "Edirne'deki
Yeniçeri Damgalı Şahideler," Türk Dünyası Tarih Kültür
Dergisi, Nisan 2015, s.25-30. Diğer taraftan makale

yazarının kitabın iki yazarından biri olduğu Yeniçeri remizleri ve mezar taşlarını ele alan daha yakın tarihli bir kitabın içinde yazarların tespit edebildikleri Yeniçeri remizlerini gösteren bir tablo bulunmaktadır. Bu tabloda farklı bölük ve cemaatlere ait benzer remiz örnekleri de görülebilmekte, hatta 31. Bölük'ün ve 88. Cemaat'in çipa remizleri de örneklerle tabloda yer almaktadır. (Bkz. H. Necdet İşli-Mehmet Kökrek, Yeniçeriler Remizleri ve Mezar Taşları, İstanbul, 2017.)

(3) Fotoğraf; Ahmed Nezih Galitekin, Osmanlı Dönemi Gölcük Mezar Taşları, İzmit, 2000, s.45.

(4) Aralarında bahsi geçen şahidenin de yer aldığı remizli-remizsiz Yeniçeri şahidelerini de ihtiva eden toplam 83 adet şahide buldukları yerlerden sökülerek yakındaki Belediye Garajı'nda "koruma" altına alınmıştır. Ancak uzun uğraşlardan sonra bulduğumuz bu bir kısmı son derece önemli şahidelerin hali içler acısıdır. Bizim alanda araştırma yaptığımız 2015 yılında söz konusu Belediye Garajı'nda çalışanların bile haberi olmayan bu şahideleri muhtemelen belediyenin karla mücadele sırasında kullandığı tepe gibi bir tuz yığınının arkasında, üst üste istiflenmiş ve perişan bir halde bulduk. Dolayısıyla fotoğrafını çekemediğimiz Molla Süleyman'ın şahidesinin bu makalede kullanılan resmini ise Ahmed Nezih Galitekin'in Osmanlı dönemi Gölcük mezar taşlarını ele aldığı kitabından aldık. Bkz. Ahmed Nezih Galitekin, Osmanlı Dönemi Gölcük Mezar Taşları, İzmit, 2000, s.28. Temennimiz, söz konusu şahidelerin içinde buldukları durumdan kurtarılıp gerekli restorasyonların yapılmasından sonra uygun bir yerde sergilenmesidir.

(5) Bu şahidenin sol üst tarafı kırılmış ve çimento ile kötü bir biçimde restore edilmeye çalışılmıştır.

(6) H. Necdet İşli-Mehmet Kökrek, s. 230.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Beyond The Palace Walls, Ed.: Mikhail B. Piotrovsky and Anton D. Pritula, Cambridge, 2006.

Çetintaş, M. Burak, Türk Denizcilerinin Mezar Taşları, İstanbul, 2009.

Çetintaş, Burak, "İstanbul Mezarlıklarındaki ve Hazirelerindeki Yeniçeri Mezar Taşları ile Yeniçeri Mezar Taşlarının bazı Hususiyetleri," İmparatorluk Başkentinden Kültür Başkentine İstanbul, 2.B., İstanbul, 2011, s.227-246.

Ekim, Zeynep Emel, "Üsküdar ve Yeniçeri Remizleri," 7. Üsküdar Sempozyumu,

İstanbul, 2014, s. 693-713.

Eldem, Edhem, "Yeniçeri Mezartaşları Kitabı Vesilesiyle Yeniçeri Taşları ve Tarih Üzerine," Toplumsal Tarih, Sayı: 188, Ağustos 2009, s. 12-23.

Galitekin, Ahmed Nezih, Osmanlı Dönemi Gölcük Mezar Taşları, İzmit, 2000.

İsmail Fazıl Ayanoğlu Koleksiyonu, 12 Cilt, (Milli Kütüphane Nadir Eserler Bölümü)

İşli, H. Necdet, Yeniçeri Mezartaşları, İstanbul, 2006

İşli, H. Necdet-Kökrek, Mehmet, Yeniçeriler Remizleri ve Mezar Taşları, İstanbul, 2017.

Kökrek, Mehmet, "Edirne'deki Yeniçeri Damgalı Şahideler," Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi, Nisan 2015, s.25-30.

Yeni, Özgür, "Kastamonu - Çatalzeytin İlçesi Çağlar Köyü Merkez Camii Haziresi'nde Bulunan Balık Remizli Yeniçeri Mezar Taşı," Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl:5, Sayı:60, (Aralık 2017), s.488-502.